

del som hans bildning och håg att veta kan medge. Blir densamma ett lexikon, att vid behof anlitas af vetenskapsmannen, anser jag den förfelad.

Skulle Utskottet i någon mon godkänna min åsigt, eller eljest hafva att anmärka mot D:r Ignatii plan, vågar jag ödmjukast föreslå, att D:r Ignatius tillkallas, för att med Utskottet öfverlägga.

J. V. S:n

Tillägg: angående 6 Luku »geologillinen luonto».

- 10 Engelhardt's bekanta beskrifning fördömes af våra bergsmän. Mig veterligen har dock ingen satt något i stället. Någon specialist borde få i uppdrag att yttra sig angående Engelhardt's lära om våra bergs stupning och sjöarnas deraf beroende formation och aflopp såsom det viktigaste momentet för hela denna del af jordbeskrifningen.

330 SPRÅKSTRIDEN. (1873), *FRAGMENT*

HUB, JVS handskriftssamling

20

Onödigt upprepa, att jag motvilligt i tryck något offentliggör, i synnerhet då detta likväl sker. Erinran härom må derföre anses antyda, att den fråga denna uppsats afhandlar och min tidigare ställning till densamma göra tystnad svår, om icke otillbörlig att bibehålla.

Frågan om undervisningsspråket är i första rummet en helt och hållet praktisk fråga.

- 30 Ty på frågan: hvilket språk skall vara ett folks undervisningsspråk? kan intet annat svar gifvas än: folkets eget språk! Finnes det någon möjlighet att föra ett folk till bildning genom ett främmande språk såsom undervisningsspråk, så kan svarets riktighet sättas i fråga. Om icke, icke.

Skulle det sägas, att Finskan är Finska folkets språk, skall man från ett håll förneka det, så absurd än en sådan förnekelse låter och i sjelfva verket är. Men Finskan är dock öfver en och en half miljon invånare i Finland språk. Det är alltså om denna halfannan miljon, det gäller, att den kan hafva endast Finskan till undervisningsspråk.

Men hvad har väl hindrat uppfyllandet af en så billig fordran? Hindret ligger för öppen dag. Bildningen i landet talar ett främmande språk, ett språk, som icke är Finska folkets.

- 40 Detta är en olycka, det kan icke bestridas. Det är den drygaste delen af det pris, för hvilket Finland köpt sin närvarande civilisation, samhällsordning och politiska ställning.

- Allt detta utgör visst icke något undantag i historien. Tvärtom. Det är historiens allmänna lag, att ett underkufvadt folk tjenar eröfraren, men också derunder tvingas att samla sina krafter och vexas till nationellt medvetande. Då det herrskande folket stått högre i civilisation, blir äfven det lydande af denna delaktig. Ty detta ligger i den herrskandes välförstådda intresse. När härtill kommer, såsom Finska folkets lycka fogat det, att denna civilisation varit grundad på medborgerlig frihet, är vinsten så mycket värderikare – priset derför må hafva varit hvilket som helst.

Men allt detta kan icke förändra vilkoren för hvarje folks tillvaro. Det är regeln, att hos folken bildningen talar folkets språk; det är ett undantag, som gäller endast de svaga och kufvade, att bildningens språk icke är folkets eget.

Hvilka äro exemplen? Jo, Esther, Letter, Czecker, Rumäner, Kroater och öfriga Slaviska folk i Österrike och Ungern, Flamändare, Irländare.

Dessa exempel torde vara desto mera tillräckliga, ju mindre behagligt det plär vara att blicka i historien såsom i en sanningens spegel. Och likväl torde mången icke finna dem vara tillräckligt bevisande för den sanning, att ett folk, som på eget språk saknar vetenskap och litteratur, är dömdt att lefva i okunnighet och mörker.

Det vore en föfänglig sak att spekulera deröfver, huruvida Svenska styrelsen skulle kunnat genom några åtgärder verka för Finskans höjande till bildningens språk i detta land. Något sådant kunde uppenbarligen icke ligga i Sveriges intresse. Tvärtom må man förundra sig öfver, att intet annat gjordes för hela befolkningens försvenskande än några Svenska koloniers planterande på våra kuster. Skulle det hafva skett och lyckats, så vore vi nu från allt bekymmer i språkfrågan, ehuru visst då det Finska namnet vore ett ord med någon mening endast för fornminnessällskapet. Mig veterligen inrättades under Svenska tiden ingen enda Finsk skola. Exempel saknas icke under 17:e och 18:e seklerna, att man från Finsk sida fordrade en del författningars utgifvande på Finska och begärde domare och embetsmän med kunskap i Finskan. Men härpå kunde icke mycket aktas, emedan Finland naturligtvis bjöd platser åt de Svenskar, som icke i eget land fingo rum på den alltid efterfikade embetsmannabanan. De i Finland uppfödda aspiranterne puttrade jemnt öfver detta intrång; men, de slutade med att finna kunskap i Finskan lika gagnlös, som den ansågs af deras lyckliga svenska medtäflare. Detta fortfar delvis ännu den dag, som är, dock inom allt trängre gränser. Under allt detta har dock mången finnpojke förmått genombryta den mur, som stängt honom från bildningen, en och annan till och med att åt vetenskapens och litteraturens historia lemna ett aktadt namn.

Men det är också solklart, att ingen fremmande makt förmår hos ett folk skapa en national bildning. Den måste utgå ur folkets eget medvetande och vara dess eget verk. Folket måste sjelft så starkt känna behovet af delaktighet i den allmänna menckliga bildningen, att det med hvarje uppoffring förmår tillgripa de medel, genom hvilka ändamålet kan förverkligas.

Till dessa medel hörer i främsta rummet den allmänna undervisningen. Hos de folk, hvilka förmått värja sin sjelfständighet, är det en sjelffallen sak, att undervisningen står öppen för alla. Men der ett fremmande välde och ett fremmande språk från densamma uteslutit massan af folket, der måste den första yttringen af det vaknade bildningsbehovet blifva bemödandet att nedbryta denna skranka. Den strid om undervisningsspråket i de offentliga skolorna, som nu pågår i vårt land, den är derföre så djupt rotad i den menckliga utvecklingens ordning, att den icke kunnat undvikas på annat vilkor, än det Finska folkets utrotande.

Bland de många bristerna i vår inhemska litteratur är äfven saknaden af en historia öfver undervisningsväsendet i landet. Ingen torde utan särskild forskning hafva sig bekennt, när den första offentliga skola med Finskt undervisningsspråk öppnades. Kanske fanns någonstädes på landet någon fast Finsk folkskola redan före detta sekels början. Men ännu 1840 torde ingen sådan funnits i någon stad. De här och der inrättade vaxelundervisnings och småbarnsskolorna hade alla Svenskan till undervisningsspråk. Likaså pedagogierna, äfven sedan 1843 års skolordning förvandlat dem till lägre elementarskolor. På landet funnos dock redan de Ahlmanska skolorna i Satakunta, Alopæi

skolor i Uleåborgs län och här och der någon skola underhållen med anslag ur församlingarnes lånemagasin. Men på 40 talet började man i flera städer genom enskildas bemödanden få Finska folkskolor till stånd. Kuopio stad torde äran tillkomma att hafva gått i spetsen för denna rörelse, först genom en af stadens unga damer förträffligt vårdad flickskola, senare äfven genom en gosskola. Der anställdes äfven den första lärare för Finska barn vid lägre elementarskola, med stöd af en donation af församlingens kyrkoherde, d:r Ingman. Så sentida och så ringa var början. Redan genom skolordningen af 1843 infördes Finskan bland undervisningsämnena på högre elementarskolan och gymnasium. I den af 1856 slutar § 7, som handlar om läroämnena på högre elementarskolan, med påbudet: »För de elever, som icke äro Svenska språket mäktige, begagnas det Finska såsom undervisningsspråk». Så långt hade man hunnit på ett halft sekel efter 1809.

10

Att medgifvandet uppifrån icke tillkom utan påtryckning nedifrån, är känd sak; och lyckligtvis saknade Finskan icke helt och hållet målsmän äfven i den komité, som utarbetade förslaget till 1856 års skolordning. Men i hvilka skolor och i hvilket omfång anförda skolordning blef en sanning – derom vet allmänheten till denna dag platt intet, och jag betviflar högligen, att någon individ finnes till, som härom skulle ega kännedom. Alla andra öfverstyrelser afgifva något slags berättelser om sitt departement. Återstår att se, huru den nya skolöfverstyrelsen kommer att i detta hänseende förfara, om resultaten af dess åtgärder skola förblifva lika väl täckta af hemlighetens slöja som planerna för desamma. ||Främst vore likväl en redogörelse önskelig för, hvad den mottagit.||

20

Hvad jag för min del känner, är, att vid lägre elementarskolan i Helsingfors i en följd af år undervisning meddelats äfven på Finska språket, men att denna undervisning nu är lyckligen supprimerad. Och sedan äfven Finska normalskolan är upphäfven finnes i Finlands hufvudstad ingen annan offentlig skola för Finska barn än folkskolorna. Det är en kommentarie till det: *va victis!* hvarom här ofvan talats.

30

De, hvilka i landet styra och ställa äfven för undervisningen, tillhöra naturligtvis de Svenskt bildade. Ty man kan säga: ännu finnes här ingen annan högre bildning. Man menar kanske, att jag icke räknar dem – och mitt eget ringa jag – till Finska folket, att jag sätter mångens Finska patriotism i fråga, äfven om han icke förstår ett Finskt ord, än mer om han är den mest nitiska motarbetare af den Finska skolans uppkomst. Inskränktheten kan hysa sådane förmodanden, och dåligheten göra dem till ett lögnens vapen. Men den, som lärt sig att se saker och förhållanden i deras historiska dager, måste finna de Svenskt bildades ställning i landet naturlig och äfven deras motstånd mot Finskans anspråk tillhöra denna ställning. För sanningen måste de dock hafva godheten icke tillsluta ögonen.

40

Ingen samhällsklass i något land, som innehar makten, ger otvunget denna ifrån sig. Förmåga att tala och skrifva Svenska språket har varit och är i detta land makt. Högre förmåga att läsa det och sålunda förvärfva vetande har betydtt större makt. För finska allmogen har hvar och en, som talat Svenska, utan vidare varit en »herre». Finnen har på sitt språk icke haft annan läsning än bibel och psalmbok. Ingenstädes har man lärt någon människa att skrifva Finska. Ingen domstol eller embetsmyndighet har mottagit en Finsk skrift, än mindre utfärdat något Finskt dokument – med undantag dock af debetsedlarne från kronouppbördens; ty förmånen att få betala och att bekosta den Svenska bildningen har Finnen åtnjutit, medan den Svenska herren varit skattefri, mera eller mindre,

50

Under svenska väldet var detta förhållande i sin ordning, ehuru just icke den för Finska folket förmånligaste. Jag vet icke, om någon numera vågar öppet påstå, att detsamma skall oförändradt fortfara; ty jag läser så få inhemska tidningar. Men för icke allt för många år tillbaka kunde man ännu finna detta påstående med största naivitet utbreda sig i offentligt tryck. Ännu på 40 talet förbjöd en Hofrätt sina underlydande domstolar att mottaga Finska skrifter utan öfversättning, d. v. s. köpebref, skuldsedlar m. m. skrifna på Finska. År 1851 förbjöds att utan generalguvernörens särskilda tillstånd trycka andra Finska skrifter, än religiösa och afhandlingar rörande den enskilda hushållningen, om hvilka, såsom om den lyckligare Svenska pressen, domkapitlen och censorerna tillätos hafva vård. Senatens arkiv förvarar en samling af officiela utlåtanden i frågan. Bönder och prester i Januari-utskottet 1862 hade petitionerat om Finska skolor och Finska expeditioner från domstolar och myndigheter. Senaten fick befallning att inkomma med förslag och beslöt att infordra vederbörandes utlåtanden. Tiderna voro nu så vida förändrade, att många myndigheter, främst domkapitlen, förordade reformen. Men i ett stort antal utlåtanden bekämpas densamma nitiskt, med skäl hufvudsakligen lånade ur den tidens Dagblad. Till och med små vicelandssekreterare, som skrifva Svenska illa, stärka sina guvernörers demonstration med sin visdom. Genom förordningen från Tavastehus, Juli 1863 gjordes slag i saken; och hela den digra samlingen måste läggas *ad acta*.

Dessa få exempel må visa, huru segt motståndet varit. Dagens händelser vittna, att det ännu lefver kvar, äfven om man lemnar ur räkningen de Finska narrar, hvilka hugna de Skandinaviska folken, med visa råd och uppmuntrande yrkanden till den kommande politiska enhetens befrämjande.

Att detta motstånd mot Finska folkets längtan till ljuset och vexande arbete för likställighet med den hittills herrskande Svenska herreklassen har sin rot i dennes högst naturliga håg, att bevara sitt århundraden gamla privilegium, lider intet tvifvel. Från den högt uppsatte, som anser det för sin ära att icke förstå ett enda Finskt ord, till den simplaste renskrifvare hafva alla samma intresse att vara outhärliga och att icke genom sin okunnighet i Finskan göras omöjliga. Der intresset är så starkt, der är all bevisning för Finska folkets berättigande och för Finlands framtids beroende af en nationel bildning bortkastad. Lika menligt är det, att detta intresse gerna döljer sig för sig sjelf och pryder sig med patriotiska sträfvanden, hvilkas uppriktighet det vore otillbörligt att sätta i fråga. ||En uppskrämd inbillning, kanske delvis oroad af obetänkta yttranden från finskvänlig sida, vanans makt och vanlig farhåga för det nya, oförsökta samt lika vanlig kärlek till ostörd ro gifva sitt stöd åt deras goda tro på den bevisning, hvarvid de stöda sig.|| Hufvudargumentet från denna sida har varit och är: faran för den redan vunna bildningens undergång, om Finska språket i stället för det Svenska skulle göras till dess bärare. Finska folket är rått och obildadt; det är alltför fåtaligt att skapa och uppehålla en nationel bildning. Bildningen i Finland har varit och måste, vid äfventyr att eljest, gå under och försvinna, evinnerligen förblifva ett svagt utflöde af Svenska nationens bildning.

||Ett framstående undantag har åtminstone flertalet af presterskapet företett. Presten står genom sitt embete folket nära och lär sig att känna med dess känslor. Han begagnar i sitt embete Finskan i tal och skrift, ofta lättare än svenskan. De allmogens barn, som förmått arbeta sig fram till bokligt vetande, välja vanligast prestandet. Äfven skollä-

rarena sluta sig i språkfrågan till finskan. Ty de ega öfverhufvud den vetenskapliga bildning, från hvilken en på förnuftsskäl stödd bevisning kan vara öfvertygande. De unga qvinnorna af den bildade klassen böra i denna rad icke glömmas. Deras säkra känsla säger dem, att Finskan är nationens eget språk. I skolorna läsa de Finska såsom frivilligt läroämne; och ett icke ringa antal Finska flickskolor hafva dem att tacka för sin tillvaro och sitt bestånd.||

Men, säger man, den herrskande Svenska bildningen har dock icke velat utestänga Finnarne från allt vetande. Tvärtom: alla hafva med
10 lika ifver voterat för den Finska folkskolan. Ja väl. Äfven i Finlands hufvudstad är denna institution redan 3 å 4 år gammal¹. Hvar och en är också öfvertygad, att denna skola skall göra underverk. Och ett stort under vore det, i sanning, om en Finsk folkundervisning, som icke har något stöd i en högre nationel bildning och en Finsk litteratur, följaktligen äfven utan läsning för folket, skulle förmå föra detta till vetande och till kärlek för vetande. Det har dock inträffat, utan att de styrande tagit någon vård derom, att icke endast läroböcker och läseböcker för folkskolan kunnat se dagen, utan äfven att en icke alldeles svag början till en Finsk litteratur, kvantitativt vida öfvervä-
20 gande den samtidiga Finsk-Svenska, uppstått inom ett fjerndels sekel. Men också hafva de, hvilkas arbete denna litteratur är, hvilkas kärlek för Finska folket lärt dem bära all den försakelse, detta arbete kräft, af de Svenska herrarne fått sig tillagdt epitetet: rasande, galningar, »fennomaner». Detta öknamn skall dock engång blifva ett ärenamn såsom för Nederländernas befriare namnet: *gueser*, »tiggare». För herremannaklassen öfverhufvud är den Finska litteraturen okänd. Den ignoreras dels afsigtligt, dels af slöhet, dels nödtvunget, af de äldre, hvilka ingen Finska lärt, och hvilkas ålderdom hindrar dem att lära sig språket. Men denna litteratur är redan jemförelsevis rik på öfversätt-
30 ningar från Svenskan och från fremmande språk, isynnerhet på det skönlitterära området. Den eger äfven värderika originalarbeten på historiens och skönlitteraturens område – att icke tala om fornsången, som gjort Finskan till föremål för vetenskaplig forskning i hela den bildade världen. Hjelpmedlen för densamma i lexika, språkläror och språkliga specialundersökningar äro talrika, men motsvara ännu icke behovet. Icke blott för folkskolan, utan äfven för lärdomsskolan finnes den nödiga litteraturen, dels originalarbeten, dels öfversättning, deribland en latinsk grammatik, som i korrthet och reda kan anses för
40 mönstergiltig och ett latinskt-finskt lexikon af erkänt vetenskapligt värde, icke blott framom allt hvad Svenska litteraturen har att i den vägen erbjuda, utan äfven i jemnbredd med alla länders motsvarande alster. I öfrig egentligen vetenskaplig litteratur förefinnes endast en ringa början, dock så att intet fält återstår, på hvilket Finska språket icke är med större eller mindre framgång användt.

Allt detta har sett dagen inom senast förflutna 25 år ungefär. Af hvad ofvan, anförts om Finskan i skolorna kan det slutas, att en stor del af dem, hvilka arbetat för den finska litteraturen åtnjutit allsingen eller ringa skolundervisning i språket. Det har i hvarje fall ålegat dem att skapa det språk, de begagnat. Ty de hafva förefunnit ett bokspråk
50 endast i bibeln och fornsången, hvilket står vidt ifrån, hvad den moderna vetenskapen och litteraturen kräfva. Detta deras, då den

¹ ||Några år tidigare inrättades dock af direktionen för den s. k. Vexelundervisningsskolan med svaga medel en finsk afdelning vid gosskolan, senare äfven vid flickskolan efter skolhusets ombyggnad.||

korta tidrymden afses, i alla folks historia snart sagdt exempellöst ||omfattande|| arbete har den stora pluraliteten af den Svenskt bildade allmänheten ignorerat. För landets styrelse existera de och deras arbete icke.

Ty endast utgifvandet af kanske ett tiotal skolböcker har på gifven anledning hugnats med understöd af något hundratal mark, ||utan att det någonsin fallit vederbörande in att betänka, hvarifrån Finska skolboks författare skola komma.|| Ett kraftigt stöd har deremot den gryende Finska litteraturen haft i Finska Litteratursällskapet. Detta sällskap har ett tiotal år fått åtnjuta ett årsanslag af 1 200 mark ur Hans Majestät Kejsarens Finska handkassa. Men det räknar redan sina utgifter till 100 000 mark, allt enskilda fosterlandsvänners gåfvor. För ett särskildt arbete, ett finskt lagverk, utverkade dock generalguvernören grefve Berg ett statsanslag. Det nämnda är allt, hvad staten gjort för den nationela litteraturens uppkomst,

Detta anföres för att erinra om den styrka, de Finska sträfvandena ega och bevisat. Till de materiela uppoffringarne höra äfven den pågående teckningen för den Finska skolan i Helsingfors som redan sammanbragt 100 000 mark. Dertill hör äfven inrättandet af den Finska teatern. Den största uppoffringen är dock de mäns, som åt saken egnat tid och krafter. Ty för deras ekonomiska fortkomst, har denna tid för det mesta varit förlorad.

Man kan väl med hänsyn till det motstånd och, än allmänare, den likgiltighet, med hvilka dessa sträfvanden mötts af den bildade klassen, göra den frågan: hvem läser då Finska skrifter? Hvem läser historie och poesi, romaner och noveller skrifna på Finska? Hvem Finska öfversättningar af vetenskapliga skrifter, af utländsk skön litteratur m. m.? som för det mesta finnes tillgängligt äfven på svenska! Svaret är icke lätt. Men faktiskt är, att i det närmaste allt säljes, åtskilligt äfven i nya upplagor. Och lika faktiskt är, att afsättningen af Finsk litteratur årligen ökas, alltså att denna litteraturs publik år för år tilltager. Icke ens de finska tidningarne skrivas uteslutande för allmogen och en finsk litterär månadskrift är den enda i landet, Att såväl författare som läsare till stor del tillhöra den svenskt bildade klassen, kan icke ifrågasättas. Ty ingen annan litterär bildning har i landet funnits. ||Författarne äro naturligtvis till flertalet »magistrar», af hvilka några redan vunnit plats såsom professorer och docenter vid universitetet, andra såsom skollärare hafva ett torftigt dagligt bröd. Genom de förra har Finskan dock blifvit representerad äfven vid landets universitet, der motströmmen vuxit synnerligen stark och ännu är den starkare. Att det är den Svenska bildningen i landet, som fört icke blott till förmågan af det Finska författarskapet, utan äfven till förmågan att fatta nödvändigheten af en nationallitteratur, har veterligen ingen bestridt, ehuru sjelfallet är, att samtidens nationalitetssträfvanden öfver hufvud derjemte inverkat.|| Svenska litteraturen icke blott är, utan kommer också säkert att i all framtid förblifva ett nödvändigt vehikel för all högre bildning i detta land. Derom borde någon eftertanke kunna öfvertyga såväl Finskans vänner som dess blindaste vedersakare. Landets grundlag, all öfrig lag och författning kan icke åberopas, dess historia icke förstås, Finska folkets närvarande och kommande bildningsståndpunkt icke begripas utan kännedom af Svenska språket och bekantskap med Svenska litteraturen. Och det kan icke betviflas, att denna litteratur städse skall förblifva både qualitativt och kvantitativt rikare än den Finska, samt att vanligt sundt förstånd skall lära äfven kommande släkten att fasthålla detta traditionela och närmast liggande bildningsmedel.

Så till vida måste derföre arbetet även för denna litteraturs